

ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА

УДК 378.016:78.071.2.087.68

DOI 10.31494/2412-9208-2023-1-2-329-335

CONDUCTING TECHNIQUE AS AN IMPORTANT ELEMENT
OF CONDUCTING AND CHORAL TRAINING
OF FUTURE MUSIC ART TEACHERS: METHODOLOGICAL ASPECT

ТЕХНІКА ДИРИГУВАННЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ ДИРИГЕНТСЬКО-
ХОРОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО
МИСТЕЦТВА: МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ

Viktoriia HRYHORIEVA,
PhD in Pedagogy, Associate
Professor

vickyvickyua@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-5333-4480>

Berdiansk State Pedagogical
University,

✉ 4, Schmidta St., Berdiansk,
Zaporizhzhia oblast, 71100, Ukraine

Вікторія ГРИГОР'ЄВА
кандидат педагогічних наук,
доцент

Бердянський державний
педагогічний університет,

✉ вул. Шмідта, 4, м. Бердянськ,
Запорізька обл., 71100, Україна

Original manuscript received: June 29, 2023

Revised manuscript accepted: August 30, 2023

ABSTRACT

The article raises the issue of the role of conducting and choral training of future music art teachers of pedagogical institutions of higher education as a necessary component of the training process of a teacher-choirmaster, head of a school choir.

The relevance of the mentioned problem is determined by the need for students to develop skills and abilities to manage children's choral singing, as well as their preparation for practical work with a choral team.

The article proves the importance of working on the technique of conducting with students in the framework of the discipline «Practicum of vocal and choral training».

It is noted that the technique of conducting is included in the technological preparation of the future music art teacher as an important means of managing choral performance, and various approaches to the definition of this concept in the works of Ukrainian scientists are analyzed. In the process of analysis, it is justified that mastering the technique of conducting includes a whole set of abilities and skills that students – future teachers of musical art receive.

The article highlights the stages of work on the conducting technique. The content of the specified work at each of the stages of training is highlighted.

The work offers a variety of exercises aimed at improving students' conducting techniques, their content and performance methods are presented.

It is emphasized that the hands are the most important part of the conductor's apparatus and require special attention and a number of special exercises. It is recommended to start work precisely with exercises to release this part of the conductor's apparatus.

Attention is focused on exercises for general liberation, development of a sense of the integrity of the hands and the relationship of their individual parts (hands, forearms,

shoulders), to develop muscle tension and relaxation, as well as a group of exercises that will reduce or completely eliminate stiffness of the hands during conducting.

The article describes in detail the most interesting methods and techniques of conducting training of future music art teachers, which contribute to effective work in the class of choral conducting and development of the performance skills of the teacher-musician.

Keywords: conducting and choral training, conducting technique, future music art teachers, conducting apparatus, a conductor's gesture, auftact.

Вступ. Одне з найважливіших місць у фаховій підготовці педагогів-музикантів займає цикл диригентсько-хорових дисциплін. Це обумовлено специфікою роботи вчителя музичного мистецтва. У рамках диригентсько-хорової підготовки бакалаврів значне місце відводиться дисципліні «Практикум вокально-хорової підготовки», яка поєднує в собі такі освітні компоненти: постановка голосу, хорове диригування та хоровий клас.

Для здійснення процесу успішного оволодіння диригентськими та хормейстерськими вміннями і навичками в класі хорового диригування, навчання в якому відбувається в індивідуальній формі, необхідно, у першу чергу, створити умови для кожного здобувача щодо освоєння техніки диригування як найважливішого елементу диригентсько-хорової підготовки майбутнього вчителя музики.

Матеріали і методи дослідження. Диригентсько-хорова підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва містить такі структурні компоненти: методологічний, теоретичний, методичний та технологічний. Техніка диригування входить у технологічну підготовку майбутнього вчителя музики як важливий засіб управління хоровим виконавством і включає: основні принципи постановки диригентського апарату [5], вміння передачі метроритмічної організації музики, темпу, динаміки, звуковедення та виконання афтактів тощо [5].

Відомі педагоги-диригенти А. Єгоров, М. Канерштейн, М. Колеса, А. Пазовський, К. Пігров та інші в поняття «техніка диригування» вкладали власне розуміння. В Україні детально розроблено питання оволодіння диригентською технікою виконання хорових творів такими вченими, як А. Бондаренко [1], Л. Безбородова, Е. Вахняк, С. Казачков, М. Колеса [2], Л. Костенко [4] Ц. Мархлевський, І. Мусін [1], Л. Шумська [5], відпрацьовані методи та прийоми формування диригентсько-хорових знань, умінь та навичок.

Зазначені вчені під диригентською технікою розуміли спосіб вираження музичного образу в жестах [5]; прийоми керування вокальним чи інструментальним музичним колективом [4]; сукупність виразних та управлінських засобів [5]; володіння системою диригентських жестів, що є зрозумілою учасникам хорового колективу та відповідне відображення художнього задуму хормейстера [2]; оволодіння диригентськими прийомами та відбір жестів для втілення музичного образу [5].

Отже, у визначення поняття «техніка диригування» включаються не тільки спосіб вираження музичного образу в жестах, а й сукупність виразних та управлінських засобів, що допомагають хормейстеру втілити

власний художній задум та бачення змісту музичного твору. Таким чином, майбутні вчителі музичного мистецтва отримують певний комплекс умінь і навичок оволодіння технікою диригування протягом усього періоду навчання в закладі вищої освіти [3; 5].

Результати та їх обговорення. Диригування як вид діяльності є одним із найскладніших у музично-виконавському мистецтві. Це свого роду психофізичний процес, що містить у собі інтелектуальні, емоційні, слухові та технічні прояви індивідуума в процесі роботи з музичним колективом [3:14]. Головним у диригуванні є здатність керувати, сприймати та переживати музику за допомогою диригентського апарату (пластики рук, маніпуляцій корпусу й міміки), впливати на виконавців і передавати їм авторський варіант музичного трактування твору. Саме техніка диригування є засобом, за допомогою якого диригент передає виконавцям задум композитора і викликає відповідну реакцію [3:14]. Найважливішим етапом оволодіння технікою диригування є освоєння схем тактування. На першому році навчання студент знайомиться з основними диригентськими схемами – тридольною, чотиридольною та дводольною й елементами диригентського жесту, що складається з декількох частин: «замаху», «устремління», «крапки» і «відображення». Для початку виконання диригенту необхідно: здійснити попередження виконавців хору («жест уваги») про початок звуковидобування за допомогою «замаху»; показати крапку для визначення моменту виникнення звуку; здійснити спільно з виконавцями ведення звуку за допомогою «відображення», використовуючи його одночасно для замаху до наступної рахункової долі [3:14].

Тактові схеми диригування – це послідовність диригентських жестів, що відповідають визначеним метрам, кількостям рухів та їх послідовності. Освоєння схем простих розмірів (2/4, 3/4) треба починати на столі, за таких умов можна легко вивчити окремі долі схеми й закріпити кожний жест, перевіряючи свободу руки в момент зупинки. Можна відпрацювати кожну долю, повторюючи її кілька разів, з'єднати з наступною або повернутися до попередньої [3; 5].

У сучасній диригентсько-хоровій освіті на сьогодні залишається суперечливим питання про те, з якого розміру зручніше починати вивчення простих схем. Одні педагоги вважають, що зручніше починати вивчення схем з тридольної сітки (3/4) [3; 5]. Ясний графічний малюнок, в основі якого лежить прямокутний трикутник; одна сильна частка та дві слабкі; вертикально спрямована перша частка, уже підготовлена вправами – усе це робить схему більш доступною. Інші вважають, що доцільніше починати навчання диригуванню з чотиридольної схеми, адже основних диригентських рухів чотири, усі ж інші схеми є їх повторенням. До того ж чотиридольна схема зручніша для постановки диригентського апарату, адже рухи в ній симетричні [3; 5]. Питання послідовності вивчення простих схем принципового значення не має та вирішується педагогом самостійно.

Особливу увагу під час вивченні вправ і схем треба приділити музичному супроводу. Наприклад, кругові рухи рукою зручно виконувати

під вальс із його тридольним метром. Маршовий ритм змусить зробити гостру «точку» та миттєву віддачу. Плавна, м'яка, спокійна мелодія дозволить виконати рух рівномірно, без прискорення [3:15].

Руки є найважливішою частиною диригентського апарату й вимагають особливої уваги та низки спеціальних вправ. Зазвичай у диригентів-початківців на початковому етапі навчання диригуванню спостерігається «скутість» рук і плечового поясу. Тому вкрай важливо спланувати на заняттях роботу щодо звільнення цієї частини диригентського апарату [3:20].

Пропонуємо групу вправ на вироблення диригентської позиції.

1. Для усунення напруги в м'язах плечового поясу та корпусу потрібно підвести плечі, відвести їх назад і вільно опустити (повторити кілька разів).

2. Руки повільно підняти від плеча перед собою при вільно звисаючих кистях. Затримати їх у такому положенні та потім розслабити. Руки вільно падають уздовж корпусу. Робити кожною рукою по черзі, потім разом.

3. Встати прямо, руки опущені вздовж корпусу, ноги трохи розставити, забезпечуючи стійке положення. Зігнути руки в ліктях, трохи посунути вперед, кисть трохи підняти. Долоня звернена вниз, пальці «округлі», направлені вперед [3:20].

Важливу функцію під час роботи над технікою диригування виконує група вправ для загального звільнення, розвитку відчуття цілісності рук і взаємозв'язку їх окремих частин (кисті, передпліччя, плече), для вироблення м'язового напруження та розслаблення.

1. Встати прямо. Підняти одну руку вгору (вдих), потім кинути її вниз, не згинаючи в ліктьовому суглобі (видих), вільно покачати вниз маятникоподібним рухом. Виконувати по черзі й обома руками. Головне завдання – відчуття важкості й вагомості всієї руки від плеча в падінні і розслабленні після нього. Варіант вправи: із падінням рук опускати голову для повного відчуття розслаблення.

2. Ускладнюємо попередню вправу. Після підняття руки вгору звільняти руку частинами: спочатку падає кисть, потім передпліччя та плече. При звільненні передпліччя може опуститися і плече. Слід приділити увагу в цю мить на активність ліктя, який утримує плече в потрібному положенні.

3. В останньому варіанті цієї вправи при падінні руки немає кидка, як у першому, і зупинок, як у другому. Усі частини рук звільнюються миттєво, із них наче «висмикується стрижень», і вони м'яко зісковзують уздовж тулубу. Тут дуже важливий контраст напруження витягнутої руки вгору й миттєвого її розслаблення [3:20].

Для досягнення свободи плечового суглоба пропонується така група вправ:

1. Початкове положення: студент стоїть прямо, руки вільно опущені вздовж корпусу. Права рука повільно піднімається в ліву сторону, описуючи коло вздовж тулуба. Вправа виконується кілька разів кожною рукою по черзі при регульованому диханні «вдих-видих».

2. Виконувати те ж саме, що й у попередній вправі, тільки рука рухається праворуч.

3. Ускладнений варіант цієї вправи виконується одночасно двома руками в різні боки, а потім в один у паралельному русі [3:20].

Надалі кругові рухи можна прискорити, але обов'язкова умова – відчуття повністю звільненої руки.

Велике значення в процесі роботи над технікою диригування є розвиток рухливості окремих частин рук. Наступні вправи виконуються в перпендикулярній площині тулубу в напрямку вперед та назад.

1. Починати слід із руху всією рукою від плеча в помірному темпі. Головне – не виконувати коло рівномірно, а стежити за природним прискоренням у падінні й уповільненням після нього. Рука не повинна згинатися в ліктьовому суглобі. Щоб круг не ламався, необхідно знайти зручний кут відносно до корпусу, не заводячи руку далеко назад. Слід виконувати цей рух по черзі в різних напрямках, а в подальшому – і в різних темпах. Швидкий темп допоможе краще відчувати свободу плечового суглоба, цілісність руки й позицію кола, а повільний – чергування уповільнення та прискорення.

2. Після виконання кіл усією рукою можна освоїти цей рух від ліктя. Вільно опущене плече лише підтримує руку, не беручи активну участь у русі. Передпліччя та кисть складають єдине ціле. Кисть звернена долонею вниз. У падінні вона відштовхується від уявної площини, у верхній частині кола рух сповільнюється.

3. Виконання кола пензлем дає можливість розвитку променево-зап'ясткового суглоба. При цьому найбільш правильну позицію рук забезпечить опора передпліччя не на лікоть, а на зап'ястя [3:21].

Під час постановки рук і корпусу студента-диригента на початковому етапі навчання диригуванню основне технічне завдання педагога полягає у розвитку пластичності, свободи та рухливості рук як найвиразнішого компоненту рухового апарату диригента. Тому для досягнення у подальшому навичок вільного образного диригування задля передачі музичного образу необхідним елементом будь-якого заняття диригуванням є виконання вправ для усунення скутості рук [3:21].

Пропонуємо групу вправ, що дозволять зменшити або зовсім усунути скутість рук під час диригування.

1. Встати прямо, руки вільно опущені вздовж корпусу. Одна рука підтримує іншу в зап'ястя та повільно піднімає її до рівня груді. Рука піднімається вільно та спрямована кистю донизу. У верхній точці руки залишаються деякий час нерухомі, далі підтримуюча рука вимикає свою енергію й інша рука падає вниз під дією власної ваги («як батіг»). Вправа виконується до відчуття повної свободи. Далі функції рук змінюються.

2. Ліву руку підняти вперед від ліктя, при цьому кисть вільно спадає вниз. Затримати руку у верхньому положенні й потім відпустити. Звернути увагу на вільне падіння руки. Вправу повторювати по черзі, потім обома руками разом [3:23].

Також корисними будуть групи вправ для загального розвитку кисті як найгнучкішої та виразної частини руки диригента:

1. Міцно тримати лівою рукою зап'ястя правої, обхопивши його й не дозволяючи йому рухатися самостійно. Кисть незалежно від усієї руки піднімати вгору та вниз, відхиляти вправо та вліво. Після того як рухи будуть повністю освоєні, їх можна ускладнити, описуючи круги, квадрати, трикутники, «вісімки». Вправу слід виконувати по черзі кожною рукою.

2. Встати прямо. Кисть розташувати на рівні поясу. Долоні злегка розгорнути в бік, для цього з'єднати 1, 2-й пальці в «кільце» з відчуттям опори на них. Інші пальці заокруглені. Вести горизонтальну лінію в сторону від себе й назад аналогічно веденню смичка. Вправу виконувати кожною рукою по черзі, потім одночасно [3:21].

Цікавою, на наш погляд, є група вправ для розвитку рухливості зап'ясткового суглобу, пропонуємо методику їх виконання.

1. Виконувати хвилеподібні рухи вгору й униз обома руками, немовби «пірнаючи» й «виринаючи», максимально активізуючи кисть. Наступні вправи виконуються на столі. Вони відрізняються тим, що студенту, маючи реальну опору на площині, легше контролювати їх виконання.

2. Основна позиція. Необхідно сісти перед столом на відстані злегка зігнутої в лікті руки. Спина повинна бути прямою й не торкатися спинки стільця, плечі вільно розгорнутими. Виконувати по черзі кожною рукою. Із основного положення рука піднімається вгору до рівня підборіддя. Провідною є кисть, що знаходиться приблизно на одному горизонтальному рівні з передпліччям. Пальці спрямовані вперед і трохи вгору, вони головні й тягнуть за собою всю руку, включаючи плече. У верхньому положенні рука розслабляється та вільно падає на стіл [3:22].

Висновки. Таким чином, одним із найважливіших завдань навчання майбутнього педагога-музиканта у класі хорового диригування є робота над технікою диригування із використанням різноманітних методів та вправ, спрямованих на формування диригентського апарату студента. Саме для диригента-початківця є важливою систематична робота над звільненням диригентського апарату від напруження, природний рух рук та їх повна свобода. Наведені у статті методи роботи над удосконаленням техніки диригування здобувачів сприятимуть ефективній роботі у класі хорового диригування та розвитку виконавської майстерності педагога-музиканта.

Література

1. Бодаренко А. В. Основні принципи диригентсько-хорового навчання. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. Кропивницький : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2017. Випуск 152. С. 141–145.
2. Бурбан М. І. Українські хори та диригенти. Дрогобич : Посвіт, 2007. 672 с.
3. Григор'єва В. В., Омельченко А. І. Хорове диригування : навчальний посібник для студентів закладів вищої освіти. Бердянськ : Видавець БДПУ, 2021. 224 с.
4. Костенко Л. В., Шумська Л. Ю. Методика викладання хорового диригування : навч. посіб. для магістрантів закладів вищої освіти. 2-ге вид., доповнене та перероблене. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2019. 145 с.
5. Шумська Л. Ю. Хорове диригування : навч. посіб. 2-ге вид., доповн. та перероб. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 105 с.

References

1. Bodarenko A. (2017). *Osnovni pryntsypy dyryhentsko-khorovoho navchannia* [Basic principles of conductor-choir training]. Naukovi zapysky. Seria: Pedagogichni nauky – Scientific notes. Series: Pedagogical Sciences. Kropyvnytskyi : RVV KDPU im. V. Vynnychenka, 152, 141–145. [in Ukrainian].
2. Burban, M. (2007). *Ukrainski khory ta dyryhenty* [Ukrainian choirs and conductors]. Drohobych : Posvit [in Ukrainian].
3. Grygor'yeva, V. V., Omelchenko A. I. (2021). *Khorove dyryguvannya: navchalnyy posibnyk dlya studentiv zakladiv vyshchoyi osvity* [Choral conducting]. Berdyansk : Vydavets BSPU [in Ukrainian].
4. Kostenko, L., Shumska, L. (2019). *Metodyka vykladannia khorovoho dyryhuvannia : navch. posib. dlia mahistrantiv zakladiv vyshchoyi osvity* [Method of teaching choral conducting]. 2-he vyd., dopovnene ta pereroblene. Nizhyn : NDU im. M. Hoholia [in Ukrainian].
5. Shumska, L. (2017). *Khorove dyryhuvannya : navch. posib* [Choral conducting]. 2-he vyd., dopovn. ta pererob. Nizhyn : NDU im. M. Hoholia [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

У статті порушено питання ролі диригентсько-хорової підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва педагогічних закладів вищої освіти як необхідної складової процесу підготовки вчителя-хормейстера, керівника шкільного хору. Актуальність означеної проблеми обумовлюється необхідністю формування у здобувачів вмінь та навичок управління дитячим хоровим співом, а також їх підготовкою до практичної роботи з хоровим колективом.

У статті доведена значущість роботи над технікою диригування зі здобувачами у рамках дисципліни «Практикум вокально-хорової підготовки».

Зазначено, що техніка диригування входить у технологічну підготовку майбутнього вчителя музики як важливий засіб управління хоровим виконавством та проаналізовано різні підходи до визначення цього поняття у роботах українських вчених. У процесі аналізу обґрунтовано, що в оволодіння технікою диригування включається цілий комплекс умінь і навичок, які отримують студенти – майбутні вчителі музичного мистецтва.

У статті виділено етапи роботи над технікою диригування та висвітлено зміст зазначеної роботи на кожному з етапів навчання.

У роботі пропонуються різноманітні вправи, спрямовані на вдосконалення техніки диригування студентів, подається їх зміст та методика виконання. Наголошується, що руки є найважливішою частиною диригентського апарату і вимагають особливої уваги та низки спеціальних вправ. Рекомендується розпочинати роботу саме із вправ на звільнення цієї частини диригентського апарату.

Акцентується увага на вправах для загального звільнення, розвитку відчуття цілісності рук і взаємозв'язку їх окремих частин (кисті, передпліччя, плече), для вироблення м'язового напруження та розслаблення, а також групі вправ, що дозволять зменшити або зовсім усунути скрутість рук під час диригування.

У статті детально окреслюються найкорисніші й найцікавіші методи та прийоми диригентської підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва, що сприятимуть ефективній роботі у класі хорового диригування та розвитку виконавської майстерності педагога-музиканта.

Ключові слова: диригентсько-хорова підготовка, техніка диригування, майбутні вчителі музичного мистецтва, диригентський апарат, диригентський жест, ауфтакт.